



UDK 821.162.3.09Mácha K.H.:821.163.6.09Prešeren F.:930.85(497.4)

Marijan Dovič

Inštitut za slovensko literaturo in literarne vede ZRC SAZU

»ČEŠKI PREŠEREN«: SLOVENSKA RECEPCIJA MÁCHOVEGA KULTA

Razprava obravnava slovensko recepcijo Karla Hynka Máche od druge polovice 19. stoletja do danes. Posebno pozornost namenja tistim razsežnostim, ki so povezane s kanonizacijo in kultom češkega romantičnega pesnika, ter diskurzivnim strategijam, ki Mácho v slovenski kulturni prostor uvažajo kot »češkega Prešerna«, slovenskemu izbrancu ekvivalentnega nacionalnega pesnika in kulturnega svetnika bratskega slovanskega naroda.

Ključne besede: France Prešeren, Karel Hynek Mácha, romantika, nacionalni pesniki, kulturni svetniki, slovenska literatura, češka literatura, kanonizacija, kulturni nacionalizem

The article treats the Slovene reception of Karel Hynek Mácha from the second half of the 19th century to the present. It places special focus on the dimensions associated with the canonization of the Czech Romantic poet (especially the so-called »Mácha cult«), and the discursive strategies involved in »importing« Mácha to the Slovene cultural setting as the national poet and cultural saint of a brotherly Slavic nation—the »Czech Prešeren«.

Key words: France Prešeren, Karel Hynek Mácha, Romanticism, national poets, cultural saints, Slovene literature, Czech literature, canonization, cultural nationalism

France Prešeren (1800–1849) in Karel Hynek Mácha (1810–1836) danes veljata za nesporna nacionalna pesnika Slovencev in Čehov, potek njune kanonizacije pa kaže, da sta bila oba obravnavana tudi kot paradigmatična »kulturna svetnika«. ¹ Že površna biografska primerjava razkrije, da sta si bila izbranca v marsičem podobna: romantična pesniška sodobnika iz prve polovice 19. stoletja sta bila namreč diplomirana pravnik, oba svobodomisleca nekoliko ekstravagantnega značaja in navad; nanju so vplivali podobni avtorji, začela sta pesniti v nemščini in nadaljevala pretežno v domačem jeziku; oba sta véliko romantično pesnitev objavila v knjigi leta 1836 (*Krst pri Savici* in *Maj*), svoje zadnje dni pa sta dočakala v službi v kraju severozahodno od prestolnice (Kranj in Litoměřice), medtem ko sta neporočeni ljubici (oziroma družini) pustila v glavnem mestu; za povrhu sta oba umrla razmeroma mlada in bila sprva deležna skromnega priznanja. Presenetljivo podobna je bila tudi njuna posmrtna kariera: v teku desetletij sta bila postopoma prepoznana kot »nacionalna pesnika« in kanonizirana v reprezentativni nacionalni ikoni, njun kult pa je vrhunec doživljal v prvi polovici 20. stoletja. ²

¹ Na splošno o konceptu kulturnih svetnikov evropskih nacionalnih držav gl. na spletni strani Cultural Saints of European Nation States, o modelu njihove kanonizacije pa v Dovič 2012.

² V obeh primerih v povezavi s stoletnico rojstva (1900 oz. 1910), pri Máchi pa še enkrat izrazito med letoma 1936 in 1939 (prim. Dovič 2010 in Pynsent 2010).

V tej razpravi ne želimo nadaljevati utečene prakse biografskega vzporejanja. Prav tako se ne bomo lotili primerjalne študije kanonizacije obeh pesnikov, čeravno ta nudi več kot dovolj vznemirljivega gradiva za obsežno študijo.³ Namesto tega bomo Máchovo kanonizacijo opazovali skozi prizmo slovenske recepcije njegovega kulta, ki jo je v kontekstu vse bolj entuziastične kulturne izmenjave med Slovenci in Čehi po letu 1848 še dodatno zaznamovalo razkritje, da sta se življenjski poti bodočih nacionalnih pesnikov v letu 1834 za kratek hip prekrizali.⁴ Na ta način bomo skušali prikazati, kako medliterarni transfer ni deloval le na področju literarne komunikacije v ožjem smislu – denimo pri izmenjavi med revijami, medsebojnem prevajanju, recenziranju ali čezmejnem kulturnem trgovanju –, temveč tudi pri vzorcih ustoličenja oz. kanonizacije »nacionalnih pesnikov«. Takšna izmenjava je seveda od konca 18. stoletja dalje vse bolj postajala transnacionalni fenomen, med Slovenci in Čehi – »posnemovalci, zavezniki in tekmeči«, kot je Vinkler (2006) posrečeno naslovil svojo knjigo – pa je bila še posebej živahna, saj je potekala v kontekstu oblikovanja dveh nacionalnih literarnih kultur, ki sta v skupnem okviru Habsburške monarhije iskali svoj položaj v razmerju do nemške, slovanske in nastajajoče svetovne literature (prim. JUVAN 2012: 277–84).

»Eins der mitgehenden Exemplare bitte ich dem Herrn Maha ...«: Pozdravi iz Ljubljane

Nekje do osemdesetih let 19. stoletja »pevec *Maja*« med Slovenci še ni zbujal posebne zanimanja. To ni presenetljivo, saj konec koncev niti v češki književnosti še ni bil povsem kanoniziran. Prva doslej registrirana slovenska omemba Máche (v *Novicah* 24. julija 1858) meri ravno na dogodek, ki obeležuje začetek njegovega prevrednotenja v češkem prostoru. V članku z naslovom *Slovanski popotnik anonimnega avtorja je mimogrede omenjen almanah iz leta 1858, ki da bo posvečen »slavnemu pesniku, ki je žalibog prezgodaj umerk«* (238), omenjeni pa so tudi nekateri sodelujoči avtorji (mdr. Karel Jaromír Erben, Karel Sabina in Božena Němcova).⁵ Nekoliko bolj določen zapis o Máchi najdemo šele leta 1881, ko je začel izhajati *Ljubljanski zvon*. Ivan Hribar, bodoči ljubljanski župan, v pregledu Novejša češka literatura poroča o pesniku genialnem, ki bi »brez dvombe presegel vse češke pesnike, ako bi mu bilo dano živeti« (317). Hribarju se v besedilo že prikradejo značilni stereotipi o mojstru, odrinjenem po krivici, in pesniku kot žrtvi; njihov vir je seveda češki kanonizacijski diskurz.

Že v naslednjem letniku iste revije se Mácha nenadoma prelevi v več kot zgolj genialnega pesnika bratskega češkega naroda; postane povsem realna figura slovenske literarne zgodovine. Fran Levec namreč leta 1882 objavi znameniti Prešernovi nemški pismi Čelakovskemu, iz katerih se da razbrati, da so med bodočima nacionalnima pesnikoma obstajali neposredni stiki. V drugem pismu z dne 22. avgusta

³ Vzorec za takšen tip študije gl. v tematskem bloku *Primerjalne književnosti*, kjer sta obravnavana Prešeren in Islandec Jónas Halgrímsson (Dović 2011, Juvan 2011, Helgason 2011).

⁴ Raziskavo je močno olajšal popis referenc na Mácho v *Kartoteki tujih avtorjev v slovenski periodiki*, ki ga hrani Inštitut za slovensko literaturo in literarne vede ZRC SAZU.

⁵ Zbornik je imel v kontekstu Máchove kanonizacije na češkem smislu podobno funkcijo kot mladoslovensko prevrednotenje Prešerna v Stritarjevi izdaji iz leta 1866.

1836 Prešeren omenja Mácho kot prejemnika izvoda *Krsta pri Savici* in enega od informatorjev o razcvetu češkega preporoda: »Eins der mitgehenden Exemplare bitte ich dem Herrn Maha, und die übrigen zwei nach Ihrem Gutdünken an allfällige *Kranjaphilen* abzugeben. [...] Der rege Eifer, der bei den Czechen nach den Berichten des Herrn Professors *Pressel*, H. Maha, Dr. *Amerling* herrscht, erfüllt uns mit Freude und Hoffnung auf eine bessere Zukunft für die Slawen« (LEVEC 1882: 111); da je mera polna, Prešeren Mácho in njegovega popotnega tovariša (kot se bo izkazalo, gre za Antonína Strobacha, poznejšega praškega župana) na koncu še enkrat prav lepo pozdravi (112). Medsebojno znanstvo dveh velikanov romantične muze je zdaj izkazano, interes za raziskovanje vzajemnosti je vzbujen.

Rastoče češko zanimanje za Mácho je proti koncu 19. stoletja občasno odmevalo tudi v slovenskih medijih, vendar te omembe niso presegle ravni notic ali površnih ocen. V kontekstu splošnega interesa za literaturo in kulturo bratskega slovanskega naroda je Vladimir Foerstner v pregledu Češka književnost, ki je izhajal v nadaljevanjih, nanizal nekaj pavšalnih izjav o Máchovem delu: poudarjal je njegov byronizem, usmerjenost k notranjemu človeku ter kontrast s Kollárjem in njegovim »abstraktnim humanizmom« (FOERSTNER 1895: 453). Morda še bolj zanimiva je marginalna referenca na Mácho, ki jo najdemo v kratkem prispevku Sirotám přibranským Antona Sušnika. Pisec se navezuje na eno največjih dotedanjih rudniških katastrof, v kateri je umrlo prek 300 rudarjev, ko se je v Příbramu 31. maja 1892 vnel Marijanski rudnik srebra (*Mariánský důl*), in poroča, da so julija 1892 češki umetniki pripravili spominski zbornik, katerega dobiček je namenjen sirotam preminulih rudarjev. Pri tem Sušnik dobrodelni namen zbornika (na koncu vabi bralce k naročilu) simptomatično ilustrira s prvim verzom nenavadne pesmi, ki stoji pred začetkom *Maja*: »Čechové jsou národ dobrý!, pel je že pred 70 leti K. H. Mácha« (479). V prevzetem navedku tiči dvojna ironija: tako kot mnogi češki sodobniki tudi slovenski člankar ni opazil, da je izvorni izjavi podtaknjen sarkastičen podton.

Prvi, ki se je v slovenskem prostoru poglobljeno ukvarjal z Máchovim delom, je bil Ivan Lah. Leta 1905 je v eseju *Maj* prevedel odlomke iz *Maja*, nanizal osnovne biografske podatke o pesniku in se razpisal o njegovem vrednotenju. Za moto je uporabil (neprevedene) prve tri verze pesnitve in opozoril, da jih znajo vsi Čehi na pamet.⁶ Te uvodne verze je tipično povezal s pomladanskimi večeri in ljubeznijo ter opozoril na njihov »ponarodeli« značaj: »Skoraj nihče več ne vpraša, odkod so te besede, kdo jih je prvi zapisal; slišijo jih drug od drugega in jih ponavljajo in tako gredo od roda do roda« (367). Kljub temu pa je Lah pronicljivo opozoril na oster kontrast med poetičnimi uvodnimi akordi – ti seveda služijo površni, množični recepciji Máche kot »pomladnega pesnika« – in mračno, ironično, nihilistično vsebino celotne pesnitve. V nadaljevanju Lah skuša pojasniti še, zakaj naj bi bil Mácha prvotno prezrt in odrinjen. Pri tem izpostavi njegovo svobodomiselnost in preskromno mero domoljubja in tendenčnosti; namesto entuziastičnega patriotizma naj bi zasledoval pravo umetnost, čisto poezijo, namesto optimizma pa v svojo »labodjo pesem« vpisal mračnost in svetobolje.

⁶ »Byl pozdní večer – první máj – / večerní máj – byl lásky čas. / Hrdliččin zval ku lásce hlas, / kde borový zaváněl háj.« Razvpiti komunistični voditelj Klement Gottwald (1896–1953) je menda znal recitirati *Maj* še naprej od tod, vse do konca.

V tem oziru je posebej zanimivo Lahovo razmišljanje o nacionalnem pesniku. Lah z zanimanjem in celo presenečenjem ugotavlja, da Čehi leta 1905 takšnega pesnika še nimajo, kajti »ako danes vprašaš Čeha, kateri je največji češki pesnik, dobiš različne odgovore« (368). Vprašanje lahko zastavi le nekdo, ki koncept »največjega pesnika« oz. kandidata, ki se konceptu prilega, že ima; torej nekdo, ki že od Stritarja naprej dobro ve, kdo je »njegov« Puškin, Dante, Racine ali Mickiewicz (prim. STRITAR 1866: 48). Slovenci sicer več vemo o Kollárju, Čelakovskem ali Erbnu, ugotavlja Lah, pa vendar je Mácha na dobri poti, da končno zasije v polnem sijaju, kajti »zgodí se v svetovni književnosti, da se prikaže talent, kot meteor zasije, razsvetli temo in izgine ...« (LAH 1905: 368). Tu bi bilo seveda mogoče pomisliti, da so Čehi svoj meteorski talent »svetovne književnosti« prepoznavali z neko zamudo ali nelagodjem, ki je bržkone povezano z dejstvom, da Mácha ni nacionalist. Šele ko je bilo Máchovo kratko in silovito življenje, ki se je končalo z obveznim trpljenjem in žrtvovanjem, možno interpretirati kot mučeništvo za narodno stvar, se je odprl prostor za prevrednotenje Mache in njegov (zaposneli) naskok na češki Parnas. Še več, da bi Čehi odkrili svojega nacionalnega pesnika, se je moral – podobno kot v slovenskem prostoru – zgoditi preobrat v vrednotenju; zasuk od nacionalizma k esteticizmu.⁷ Na ta zasuk je utegnilo vplivati dejstvo, da je institut nacionalnega pesnika nastal tudi kot refleks na oblikovanje (asimetrične) svetovne književnosti; kandidati torej morajo zadostiti merilom univerzalne (estetske) primerljivosti, ne pa le lokalnim (prim. Nemoianu 2002).

Lahova interpretacija še ne more reflektirati takšnih vprašanj, pa vendar je poznavalska in mestoma naravnost pronicljiva. Medtem ko se je Lah ravno s poglavljenim poznavanjem upiral avtomatiziranemu uvažanju stereotipnih obrazcev, ki jih je proizvajala Máchova domača kanonizacija po letu 1858, so se skušnjavi toliko laže vdaljali manj kompetentni pisci. Anonimni avtor je v *Domu in svetu* leta 1907 v članku Karel Hynek Mácha poročal o sedemdeseti obletnici smrti »nesrečnega sovrstnika Kollárjevega«, ki so jo slavili češki literarni krogi. V kratki biografiji je nanizal tipične elemente hagiografskega arzenala: Mácha naj bi »vzrastle v revščini in pomanjkanju«, se »pri nekem požaru prehladil« in zato umrl (lunjava legenda o »žrtvovanju« je bila tedaj že trdno vgrajena v uradni *vita*, prim. PYNSENT 2010: 60–61), in kajpada, »malone vsi kritiki so prezirali mladega pesnika«. Zadnja trditev je v Máchovem primeru celo precej točna, napoved bleščeče prihodnosti nacionalnega pesnika pa tudi, saj Mácha »žari sedaj na nebu češkega pesništva kot solnce, v sijaju katerega se izgublja celo lesk Kollárja in Čelakovskega« (»Karel Hynek Mácha« 1907: 142).

»Jak jsme přišli domů, nevím«: Prešeren in »češki Prešeren« v živo

Mejnik v slovenskem zanimanju za Mácho pomeni leto 1911. Preobrat je povezan z razmahom Máchovega kulta, ki je tako kot drugod po Evropi vrhunec doživljal ob stoletnicah (prim. Quinault 1998). Množična praznovanja stoletnice Máchovega rojstva leta 1910 so namreč na površje med drugim naplavila tudi objavo pesnikovega *Dnevnika s potovanja v Italijo* iz leta 1834, ki jo je v Pragi s komentarji izdal

⁷ Tak obrat je bil mogoč šele po letu 1848, ko so Halek, Frič, Barak in drugi zasnovali že omenjeni almanah *Maj* (1858).

Jan Thon. V tem dnevniku se je dokončno potrdilo, da sta se Prešeren in Mácha poznala, opis srečanja pa je bil povrh še vznemirljivo sočen. Prvi je na Slovenskem zadevo komentiral Fran Ilešič v *Slovanu*. V članku Češki pesnik Mácha v Prešernovem krožku v Ljubljani se je Ilešič navezal na že omenjeno pismo Prešerna Čelakovskemu in naznanil: »To znanje Prešernovo-Máchovo nam je sedaj pojasnil Máchov dnevnik o potovanju v Italijo ...« (7). Ilešič navaja prevedene odlomke iz dnevnika, jih komentira, skuša razrešiti nejasnosti ter Mácho naravnost poimenuje »Češki Prešeren« (8).

Ilešičeva objava ni ostala osamljena. Vinko Zupan, ravno tako izhajajoč iz Prešernovega pisma Čelakovskemu, je v *Ljubljanskem zvonu* komentiral nekatere netočnosti pri Ilešiču. Obenem je obsežneje opisal celotno Máchovo potovanje ter na novo prevedel dneviške zapise od 29. do 31. avgusta. Komentiral jih je takole: »Mácha in Strobach sta torej v Ljubljani v Prešernovem krogu prav pošteno krogala. [...] Stiki med Prešernom in Mácho so od tega potovanja gotovo obstajali. Direktne korespondence med obema pesnikoma nimamo« (164). Dodatno Pojasnilo je prispeval še Ivan Vrhovnik, ki je razložil neko konkretno mesto iz potopisa 31. avgusta, kjer Mácha omenja napis na »vratih na meji« (Kranjske) z latinskim napisom pri Trojanah. Vrhovnik pojasnjuje, da je šlo za slavolok v čast cesarja, ki se je leta 1728 vračal iz Ljubljane, ter opiše njegov nastanek, kontekst in propad.⁸

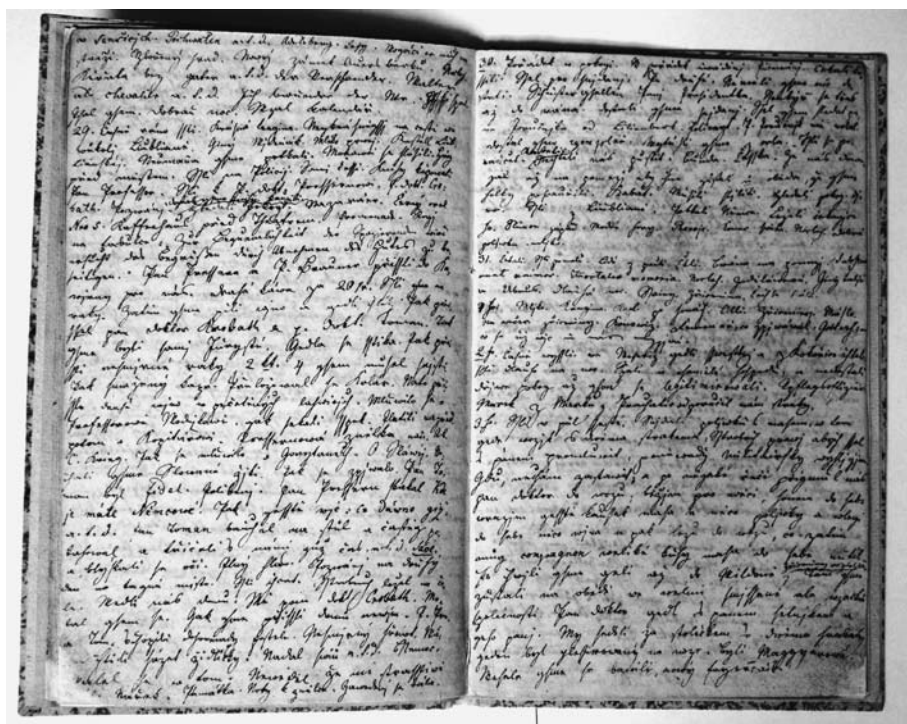
Oglejmo si Máchova dneviška zapisa za 29. in 30. avgust 1834, ki sta bila pozneje v slovenskih študijah še večkrat prevedena in komentirana:

29. [avgust 1834] Šla sva zarana. Krasna pokrajina. Najlepša na poti v okolici Ljubljane. Drugi Dunajčan. Ljubljanski grad. Neumanna sva srečala. Moravci so se oglašali. Gozdnič pred mestom. Šla sva na policijo. Sami Čehi. Knjige kupovala. Gospod profesor. Šla sva h g. dokt. Prešernu. Gospod doktor Krobath. Povabilo. Dobila sva knjige. Kupila sva. Iskala sobo. Nazaräer. Črni orel, Nro. 5. Kaffehaus pred Theatrom. Promenada. Na deski piše: »Zur Bequemlichkeit der Spazierenden wird gebeten, das Begrüssen durch Abnehmen des Hutes zu beseitigen.« Gospod Prešeren in gospod Brauner prišla v kavarno po naju. Draga kava za 20 kr. Šli smo na rake. Med tem smo pili vino in jedli kruh. Nato sta prišla g. dr. Crobath in g. dr. Toman. Tako smo bili sami juristi. Jedli smo ščuko. Nato dvakrat neizmerno velike rake. 4 sem moral pojesti. Nato pražen krap. Prevajali smo Kollárja. Nato je prišlo drago vino v zapečatenih steklenicah. Govorilo se je o profesorju Vodniku. Kako so rezali špeh. Plačevali vnaprej. Nato o Kopitarju. Prešernov sonet o njem. ABC-Krieg. Nato je bilo govora o Korošcih. O Slaviji. Vzklikali smo: Naj živijo Slovani. Nato se je pelo. G. Toman je bil zelo družaben. Poljub. Gospod Prešeren je skakal. Kje jih imate Nemci. In nato še več: Že dolgo nismo /pili ga/ itd. Gospod Toman je tolkel po mizi in pogosto potegnil; kričali z nami: Že je čas itd. Bliskale so se oči. Na ves glas. Vabilo na skrivno mesto za naslednji dan. Šli scat. Strobach ležal na čelu mize. Peljali so nas domov. Mene gospod doktor Crobath. Opotekal sem se. Kako smo prišli domov, ne vem. Gospod Prešeren in Toman sta postavila skupaj postelje. Strahovit trušč. Hotela metati

⁸ Ta tip pripomb se morda na prvi pogled zdi nekoliko marginalen. Zanimivejši postane, če ob tem opozorimo, da je interes za nacionalne pesnike v praksi kreativno spodbujal najrazličnejša področja vednosti, med katerimi je vsekakor lokalno domoznanstvo. V tem smislu je odličen primer tudi še vedno živahen češki interes za »Máchove gradove«, tj. gradove in razvaline, ki jih je nemirni pesnik na svojih pohodih obiskoval, popisoval in skiciral (prim. Padevč 2010).

stole. Zmerjal svinja itd. Bolezen. Valjal se v tem. Ni vedel, da me je grozno [pokoz]lal. Tarnanje. Spominek. Note k sonetu. Zapeljivanja se je bala.

30. [avgust 1834] Red v sobi. Spravljanje v red. Pucanje. Čakala sva srajco. Šel po zajtrk. Drugič. Nič naj ne bi dobila. Schustersellen. Gospa predsednica. Oštir se je tresel vse do jutra. Dobila sva zajtrk. Šel sem iskat gospoda oskrbnika von Lilienberg. Policaj. Gospod oskrbnik me je klical. Dobil sem formular. Odrinila sva iz Orla. Šla sva se poslovit. Kastelic. Niso naju hoteli pustiti. Bunda. Čehinja. Da naju pospremijo tja do mejne črte, da naj bi ostala na kosilu, da sva razburila punce. Plašč. Morala sva obljubiti. Iskala sva sobo. Luknja. Šla sva iz Ljubljane. Srečala sva Nemca. Čakajoč ga sva ležala. Sončni zahod. Modre gore. Prevoje. Konec sveta. Prenočišče. Dobra juha. Mleko.⁹



Karl Hynek Mácha: *Dnevnik s potovanja v Italijo*, 29.–31. avgust 1834. Izvirni rokopis hrani literarni arhiv v praškem Strahovskem samostanu (*Literární archiv Památníku národního písemnictví v Praze*).

⁹ Za referenčno češko izdajo prim. MÁCHA 2008: 50–51 oz. kar pesnikov rokopis. Zgornji tekst sledi prevodu Albinca LIPOVEC (1981: 61), v osrednjem delu srečanja 29. avgusta (od »Nato sta prišla g. dr. Crobath in g. dr. Toman« do »Zmerjal svinja«) pa je uporabljen novejši Vinklerjev prevod (VINKLER 2006: 257). Prevodi se med seboj precej razlikujejo, saj skušajo razvozlati oz. interpretirati Máchove šifre in krajšave, ki jim tudi češki interpreti niso kos; o tem priča npr. literarizirana Máchova biografija Karla Janskega iz leta 1953, ki ga v prevodu navaja LIPOVČEVA (1981: 60).

Leto 1911 kot vrh slovenskega zanimanja za Mácho dodatno zaznamuje tudi dejstvo, da je Ivan Lah v *Slovanskih spominih in jubilejih* objavil prvi celoten prevod *Maja*. V študiji z naslovom *Maj in njega pesnik* K. H. Mácha Lah omenja dokončni preobrat v vrednotenju, ki je sovpadel s proslavami stoletnice 1910; če tega še pred nekaj leti ni bilo mogoče reči, je Mácha zdaj nedvomno »postal prvi pesnik« (67). Češkega svobodomislega Lah primerja s Prešernom in išče skupne poteze med prvakoma: med drugim ugotavlja, da sta oba pisala tudi nemške pesmi, da pri obeh ne obstaja zanesljiv portret (zato pa hiperprodukcija fiktivnih posmrtnih upodobitev) in da je pri obeh nastal veliki spomenik v nacionalni prestolnici ob stoletnici.¹⁰ Ne more mimo aktualnega razkritja o srečanju v živo, pri čemer evfemistično komentira, da so akterji objestnega veseljačenja »prišli nazadnje do prav visokega narodnega navdušenja« (67).¹¹

Dobro desetletje pozneje je Lah v *Češki antologiji* ponatisnil celoten prevod *Maja* in še enajst drugih pesmi. V spremni študiji *Pregled češke literature* je večinoma parafraziral že znane teze in ocene, vendar nekoliko bolj na splošno; pri tem se je stvarno presojanje umaknilo v korist mistifikacij, ki jih je general Máchov kult. Mácha je tako za Laha »prvi češki pesnik po božji volji«, ki ga prežema »sveti ogenj«; poet, ki je ljubil »samoto in je hodil fantastično oblečen«, se podajal na »izlete k starim gradovom«, »skiciral je stare razvaline«, »ljubil je noč, nevihto, boj, vihar, razvaline, grobove, propast«. Tak božanski pesnik, *poeta vates*, seveda ne more brez preroškosmesijanskih odlik: »Dolgo pričakovan je prišel med svoje – in njegovi ga niso sprejeli. Odšel je pozabljen in skoraj nepoznan« (LAH 1922: 58).

»Lobanje, kosti. Dišeči dim kadila, latinske molitve ...«: Máchov kult v tridesetih

Še preden je Kidrič v monografiji o Prešernu odstrl zadnje sloje skrivnostne tance s srečanja Prešeren-Mácha (KIDRIČ 1938: 271–272),¹² je v slovenskih časnikih začela odmevati nova Máchova stoletnica. Dogodki so tokrat še prekosili tiste iz leta 1910, saj so se praznovanja stoletnice smrti leta 1936 močno zaostriala v nacio-

¹⁰ Lah tu omenja pisateljsko podporno društvo Svatobor, ki da zbira prispevke za Máchov praški spomenik, in osnutek kiparja Myslbeka (LAH 1911: 69). V obeh primerih je prvotni načrt, da bi zadevo izpeljali ob stoletnici, propadel: Prešernov spomenik je zamudil za pet let, Máchov za dve (prim. DOVIČ 2010: 97; PYNSENT 2010: 62–63).

¹¹ Evfemizem je seveda še vedno točnejši od očitno napačne trditve, da se razigranega popivanja »trenzi in melanholični gost ni udeleževal« (ŠLODNJAK 1974: 170, prim. tudi VINKLER 2006: 259).

¹² Kidričeve podrobne razvezave Máchovega dnevniškega zapisa na prvi pogled delujejo kot fascinantna pozitivistična akribija. Vendar tudi Kidriču pogosto ne uspe priti dlje od ugibanja. Zanimivo je, da njegova domneva o lokaciji večerje »najbrž k 'Frgolinu'« (KIDRIČ 1938: 272) v Moravčevem poznejšem komentarju preraste kar v gotovo dejstvo (prim. MORAVEC 1963: 18). Kje je v resnici potekalo veseljačenje? Da bi jedli v Praznikovi gostilni »Pri črnem orlu«, kjer sta češka gosta prenočila, kot navaja CVIRN (2001: 194), je manj verjetno, sicer dnevniški zapis ne bi omenjal opotekave poti domov. Vsekakor je bil, kot komentira Kidrič, konec slovensko-češkega druženja »po krokarsko žalosten: gosta so morali v njun hotel 'peljati'; Mácho Crobath, Strohbacha bržčas Prešeren ali Toman; pri 'Črnem orlu', kjer sta Prešeren in Toman postavila Máchovo in Strohbachovo posteljo skupaj, so uganjali take, da si drugi dan Čeha nista več upala tam ostati« (KIDRIČ 1938: 272). Toda od kod Kidriču izjava, ki neposredno sledi: »Prešerna je obisk zelo obogatil« (ibid.)? Nepopustljiva vnema njegovih izpeljav učinkuje nenavadno.◀

nalističnem duhu (še posebej v sudetskih Litoměřicah), nato pa kulminirala v nape-
tih dogodkih med oktobrom 1938 in majem 1939, ko so Máchove relikvije prerastle
v simbol češko-nemškega konflikta. Dramatični evakuaciji pesnikovih posmrtnih
ostankov iz Litoměřic 1. oktobra 1938, ki so jih dva dni po podpisu zloglasnega
Münchenskega sporazuma izmaknili tako rekoč izpred cevi okupacijskih tankov in
prepeljali v Prago, je sledila ekspozicija relikvij v praškem Narodnem muzeju in z
nacionalnimi čustvi nabit ceremonialni prekop v narodni panteon na Vyšehradu 7.
maja 1939 – skoraj dva meseca po tem, ko je Hitler s praškega gradu razglasil Pro-
tektorat Češke in Moravske, ki je tudi *de facto* pomenil konec prve Českoslovaške
republike.

Natančen in obenem simptomatičen kronist omenjenih dogodkov za slovensko
občinstvo Božidar Borko je v drugi polovici tridesetih let v *Jutru*, priljubljenem lju-
bljanskem dnevniku, objavil instruktiven niz člankov inotic o Máchi. Njegova prva
poročila zadevajo aktivnosti ob stoletnici Máchove smrti. Tu izvemo za »prikupno
tradicijo majniškega romanja na pesnikov grob v Litoměřicah ali k jezeru Doksy,
prizorišču njegovega nesmrtnega 'Maja'« (BORKO 1936a: 7), o pripravah na veliko-
potezno razstavo in spomenik v mestu, kjer je Mácha umrl, za manifestacije pod
praškim spomenikom pa tudi o novih razjasnitvah podrobnosti srečanja med pesni-
koma, ki kažejo, da je bil interes za zgodbo vzajemna. Paralele med nacionalnima
pesnikoma so na obeh straneh postale ustaljena praksa, o čemer mdr. priča Borko-
va objava prevedene Habřinove primerjave iz *Lidovih novin*, ki poudarja »pionirski
pomen teh dveh ustanoviteljev sodobne pesniške tradicije pri Slovencih in Čehih«
(BORKO 1936b: 7). V tem duhu ne preseneča, da se je slovesnost ob Máchovi stoletnici
odvila tudi v Ljubljani.¹³

Borko se je v jubilejnim leta tudi sam odpravil na Češko, od koder je lahko iz
prve roke poročal o stanju »máchovskega kulta«. Izraza si ni izmislil Borko; upo-
rabil ga je že Bohuslav Brouk v znamenitem eseju Máchov kult iz leta 1936, ki se
začenja z udarno izjavo: »Običajni ljudje, negotovi zaradi občutka manjvrednosti,
potrebujejo idole, ki bi se jim klanjali« (BROUK 1936: 77),¹⁴ nadaljuje pa se s
proniciljivo neizprosnim smešenjem varuhov in promotorjev Máchovega kulta, ki jim
Brouk očita parazitiranje in uzurpacijo Máchove umetniške genialnosti za nacio-
nalistične namene. Borko do kulta ni zavzel Broukovega kritičnega stališča, ki je
češkemu zagovorniku psihoanalize in nadrealizma nakopalo sodni spor s Karlo
Janskim zaradi žalitve časti in obrekovanja (prim. VAŠÁK 2007: 107–11), temveč se
je z vsem žarom priključil nacionalistični evforiji. V *Jutru* je tako 10. junija 1936
v članku Romanje na grob K. H. Máche poročal o treh velikih stoletnih razstavah
(»velika razstava v mestu Máchove smrti, Litoměřicah, dalje razstava v praškem
Narodnem muzeju, ki je zbrala predvsem slovstvene dokumente, in razstava v osred-
nji knjižnici mesta Prage, ki je posvečena pesnikovi ikonografiji in njegovemu

¹³ Ljubljansko Máchovo slovesnost je 5. maja 1936 v Zvezdi pripravila Československa obec. Poleg
obveznih recitacij Máchove poezije je bilo na sporedu tudi predavanje češkega literarnega zgodovinarja
Václava Buriana, enega zgodnjih preučevalcev slovensko-čeških kulturnih stikov (prim. najavo v Borko
1936c: 7).

¹⁴ V izvirniku: »Všední lidé, zkroušeni pocitem méněcnosti, potřebují modly, kterým by se klaněli.«
(Prevod MD).

vplivu na likovno umetnost«), o celi vrsti novih izdaj Máchovega dela (»prav te dni se je pojavila na knjižnem trgu stota izdaja 'Maja'«), med njimi tudi razkošna izdaja v podobi misala, ki je izšla le v 36. izvodih, ter celo »unikatno ilustrirano izdajo, ki jo je dal natisniti neki tovarnar kot božično darilo svoji ženi« (BORKO 1936č: 4). Pisal je tudi o poplavi novih publikacij, med njimi o izdajah zbranega dela, monografiji o Máchovem liku Miroslava Novotnega ter *Albumu K. H. Máchy* z uvodom prof. Arneja Novaka.

Borko najavi tudi gradnjo spomenika v Litoměřicah, kjer so 24. maja vzdali temeljni kamen novega spomenika: »Prinesli so kamen z bližnje gore Radobyl, ki jo je opeval Mácha in na kateri se je mudil na izletu nekaj dni pred zgodnjo smrtjo. Tam je ugledal požar v mestu, se urno vrnil in pomagal pri gašenju; pri tem se je prehladil in podlegel pljučnici« (BORKO 1936č: 4). Poroča tudi o máchovskem romanju »Máchovska pout«, ki se je začelo že v šestdesetih letih prejšnjega stoletja in je bilo v tistem času še posebej aktualno. Reportažni potopis – med potovanjem v Sudete Borko uživa udobje avtomobila praške mestne občine (!) – bralca popelje v dvojezične Litoměřice, ki so v tem času na robu eskalacije medetničnih konfliktov:

Po prireditvi pred bodočim Máchovim spomenikom [...] smo obiskali pesnikov grob na litoměřičkem pokopališču. Mácha je eden redkih smrtnikov, ki ima na istem pokopališču kar dva spomenika. Prvega, skromno ploščo s preprostim napisom, mu je dal postaviti kmalu po smrti neki litoměřički častilec. Drugi spomenik stoji malo dalje od groba, v kotu ob pokopališkem zidu. Hoteli so ga postaviti v mestu, toda Nemci so dovolj skromni načrt preprečili, zato so opremili spomenik s križem in ga namestili na pokopališču. [...] Okrog groba se je ovil za hip živi venec čeških pesnikov in pisateljev. Bili so tu Otokar Fischer, Josef Hora, Fr. Halas in drugi; predstavitelji raznih pogledov in generacijskih idealov. Vse jih je zbral kult pesnika »Maja«, vsi so priromali na njegov grob z isto pobožno mislijo. Toda daljna je njegova pot, zaman je klic za njim! [...] Obiskali smo še stolno cerkev, v kateri se je l. 1861. pričel máchovski kult s pomenljivo prireditvijo: Mladi češki pesniki so počastili spomin pesnika »Maja« s črno mašo in simbolnim drugim pogrebom. Tam, kjer smo obstali, je stal črno pogrjnjeni katafalk in ob njem je več pesnikov, med njimi Vitezslav Halek, držalo goreče plamenice. Lobanje, kosti. Dišeči dim kadila, latinske molitve. Vanitas vanitatum. Toda tedaj je bil že večer romantike, čije češko jutro je ozaril s svojim genijem K. H. Mácha (BORKO 1936č: 4).

Sledili so še drugi Borkovi zapisi v istem časopisu, večinoma krajši; novi val člankov pa se je začel konec leta 1938. 18. oktobra najdemo v *Jutru* prvo Borkovo poročilo o evakuaciji Máchovih relikvij, 11. januarja 1939 sledi notica o preverjanju njihove avtentičnosti, 25. aprila pa napoved ekspozicije Máchovih posmrtnih ostan- kov v praškem Narodnem muzeju in slovesnega pogreba na višegrajskem »Slavinu«. Borko se je vnovič odpravil na terensko reportažo, ki je med drugim prinesla Vtise s pogreba pesnika K. H. Máche v *Jutru* (12. maja 1939). V besedilu so nanizane tipične opazke o Máchovi bolezn, smrti in skromnem pogrebu (po pričevanjih Máchovega

brata Mihaela),¹⁵ v središču pa je zanesen popis predvečera sobote, 6. maja, ko »se je pomikal iz panteona Narodnega muzeja, po Vaclavskem namesti, Narodni trdi in po nabrežju spreved proti starodavnemu Vyšehradu« s telesnimi ostanki »največjega češkega poeta romantične dobe, ki so sto dve leti počivali v ponemčenih Litoměřicah, da jih pokopljejo v slehernemu Čehu sveti zemlji na Vyšehradu, kjer počivajo tvorci češke narodne kulture« (BORKO 1939a: 7). Takole je procesijo doživljal slovenski poročevalec iz Prage:

V milijonskem mestu je bil hipoma ustavljen promet. Na vseh hišah so zaplapolale narodne zastave. Glavne ulice polne ljudi. Nad vsem mestom grobna tišina, samo zvonovi vseh praških cerkva so peli in v parku na Strelskem in Slovanskem otoku so se zbrali ptiči, da zapoje hvalnico svojemu pesniku. [...] Rakev, zavito v belo-modro-rdečo zastavo peljejo mimo nas. Za njo nekaj zaprtih avtomobilov, v njih sorodniki in Máchovi nasledniki v literaturi: Hora, Seifert, Halas, Knap ... Narod je stal ob straneh in molčal ... [...] Sto let je minilo od takrat. Njegov »Maj« so med tem šepetala tisočera usta v sladkem zavzetju, njegovi stihi so šli skozi stotisoče src in vzbujali v njih čustva, ki so rodila cvetje, s kakršnim se lahko ponaša le malokatera literatura malega naroda. Sto let je minilo in ves narod je v duhu spremljal svojega pevca na poti v najdragocenejši košček svoje zemlje, kjer počivajo med drugimi tudi Němcova, Neruda, Vrchlicky, Čech, Smetana, Dvořak, Aleš in kamor smo pred nedavnim spremljali Karla Čapka. Ves narod, v nesreči in bolesti združen kot še nikoli, se mu je poklonil in mu obljubil, da ne bo v maju njegov grob brez cvetja, dokler bo utripalo le eno češko srce (BORKO 1939a: 7).

Medtem ko se je Borkov niz poetičnih poročil leta 1939 sklenil z notico v *Ljubljanskem zvonu* o zborniku Jana Mukašovskega *Torso a tajemství Máchova díla* (1938),¹⁶ je za resnično zanimiv epilog poskrbel Božo Škerlj. Slovenski antropolog je 2. junija 1939 v *Jutru* objavil prispevek K. H. Mácha v antropološki luči, komentar knjige *Navrat Karla Hynka Máchy*, ki sta jo v Pragi leta 1939 objavila Jiří Malý in Miloslav Novotný. V članku so slovenski bralci lahko izvedeli nekaj več podrobnosti v zvezi s selitvijo Máchovih relikvij, ki jo je spodbudila »ena največjih katastrof v bogati zgodovini Čehov«. Pobudnik bliskovite ekshumacije je bil dr. Karel Engliš, guverner Narodne banke, »ki je – menda vedno v skrbeh za državni zaklad mislil tudi na to« (ŠKERLJ 1939: 7). Ta dragoceni državni zaklad, »izvrstno ohranjene« relikvije, so bile še isti večer, tj. 1. oktobra 1938, prepeljane v

¹⁵ »23. oktobra 1836 leta je v Litoměřicah gorelo. Mácha je šel gasit. Razgret se je napil vode, v kateri so bili bacili tifusa. Domov se je vrnil premočen in izčrpan. Slabo plačani praktikant ni imel za premog. Prespal je v mrzli sobi. Niti za zdravnika ni bilo in tako se je zdravil z vinsko juho, ki mu jo je prinesel gospodar. Sam, od vseh zapuščen, je ležal v majhni sobici pod škofijo — pod njim Laba in polja — ter čakal smrti. 5. novembra zvečer je umrl. Samo gospodinja je sedela pri njem in prebirala rožni venec. Zjutraj je prihitel iz Prage njegov brat. Z gospodinjjo sta pesnika umila in preoblekla, položila ga v preprosto rakev in jo odnesla na dvorišče, kjer je na nosilih čakala pogrebcev. Ni jih bilo. Prijatelji niso prišli in šele Hynkov brat je po dolgem iskanju zbral nekaj obrtnikov in sosedov. Potem se je pridružilo še nekaj meščanov. Tudi duhovnik je prišel, opravil pokropitev in molitev, šel do polovice poti, nato se vrnil v župnišče. Pokopali so ga ob zidu, kjer ni bil prostor tako drag in mu postavili preprost lesen križ. Tako je popisal Máchov pogreb njegov brat Mihael« (Borko 1936: 4)

¹⁶ Prim. Borko 1939b. Praški strukturalisti so utrli pot bolj kompleksnim obravnavam Máchovih besedil (prim. Mukašovský 1936), omenjeni zbornik pa pomeni mejnik tako v »máchologiji« kot v razvoju praškega lingvističnega krožka (Schmid 2000).

mrtvašnico praškega krematorija, kjer so bile »na pobudo K. Janskega, najboljšega poznavalca Máche, antropološko pregledane, kmalu nato pa prepeljane v antropološki institut Karlove univerze, kjer jih je prof. Malý še trikrat preiskal in temeljito konzerviral, preden so bile letos maja – kakor upamo res definitivno – pokopane na Slavinu« (ibid.).¹⁷

Škerlj v duhu prenovljenega zanimanja za frenologijo opozarja na »važnost antropološke preiskave in identifikacije slavnih rajnkih« in se razpiše o rezultatih preiskav, ki so pokazale, da »je bil Mácha visok (nekako 174 cm), izredno krepak, jako kratkoglav (indeks 85.38), dolgega obraza, velikega, ozkega, nekoliko orlovskega nosu«. Kajpada tudi Škerlj ni zgolj naključni komentator ali recenzent; podobno kot Borko je osebno potoval v Prago, kjer mu je sam prof. Malý pokazal Máchovo okostje in »tipično dinarsko« lobanjo:

Njegovi lasje so bili temnokostanjevi, oči pa temnomodre. Ta znak in pa nekoliko ozka, dasi visoka spodnja čeljust, me silijo k diagnozi, da je bil K. H. Mácha pripadnik Savske rase, ki pa spada z dinarsko in norijsko k t. zv. dinotaurijski rasni skupini. Malý sam sklepa v knjigi, da je bil Mácha dinarec z nekoliko baltiško primesjo (modre oči!). O rasni pripadnosti K. H. Máche ni spora, bil je tipičen pripadnik dinotaurijske rasne skupine, pa našem sistemu torej savske rase. [...] Še neko zanimivost: Máchova lobanja, ki je hranila možgane tako ogromnih in izrednih sposobnosti, je bila razmeroma majhna, njena prostornina nekako 1350 cm, torej pod povprečkom češkega prebivalstva (ŠKERLJ 1939: 7).

Svoj komentar Škerlj poantira z mislijo, da je »antropološka preiskava in identifikacija velmož izredno važna«, in kot primer dobre prakse predlaga posnemanje češkega vzorca tudi na Slovenskem: »Pri tej priliki mi je prišla misel, da bi moglo biti prav tako zanimivo, antropološko preiskati našega pesnika-velikana dr. Fr. Prešerna« (ŠKERLJ 1939: 7). Čeprav verjetno nevede se s tem predlogom Škerlj navezuje na skoraj štiri desetletja staro pobudo Josipa Vošnjaka, ki je ob Prešernovi stoletnici in polemikah okrog ljubljanskega spomenika predlagal odpiranje Prešernovega groba, premero relikvij in izdelavo voščene maske (VOŠNJAK 1900: 136). Kolikor je morebiti Vošnjakova zamisel svoj čas utegnila delovati presenetljivo, se zdi bizarna tudi Škerljeva nadaljnja vizija: »In nič manj zanimivo in važno ne bi bilo, antropološko fiksirati tudi živeče slovenske velmože na umetniškem in znanstvenem polju. Morda najde ta pobuda kaj odziva, možnosti so dane skoro vse.« (ŠKERLJ 1939: 7)

Medtem ko je omenjena pobuda najbrž nekako zvedenela v kontekstu prihajajoče kontinentalne katastrofe, je slovensko recepcijo Máche tik pred vojno zaokrožil nov slovenski prevod *Maja* izpod peresa Tineta Debeljaka. Izšel je v prestižni bibliofilski izdaji z ilustracijami Mihe Maleša (1939), ki je v ta namen med drugim izdelal »morda prvi Máchov umetniški portret, ki mu je služila nova hipoteza [tj. Malýjeve meritve, op. MD] za podlago« (DEBELJAK 1939: 12).

¹⁷ Pregled je med drugim skrhal priljubljeno mitološko pripoved, da se je Mácha prehladil med gašenjem požara: »Toda to ne bo držalo: Mácha je očitvidno umrl za zelo akutno črevesno boleznijo« (ŠKERLJ 1939: 7).

Po drugi svetovni vojni je bilo neposredno slovensko zanimanje za Mácho manj opazno. Ljubljanska prigoda iz leta 1834 je ohranila svoje mesto v analih literarne zgodovine, vendar je – ob odsotnosti novih razkritij – prejšnja raziskovalna za-grizenost očitno popustila. V knjigi o vezeh med slovensko in češko dramo Dušan Moravec omenja »intimen spomin« na srečanje dveh velikanov v praškem literarnem arhivu, namreč Prešernov portret in podobo Ljubljane (MORAVEC 1963: 19). Formulacija zbuja vtis, da gre za nekaj novega, toda v resnici je obisk strahovskega literarnega arhiva razkril, da gre za naplavine poznejših rodoljubnih izmenjav.¹⁸ Tako razen Prešernovega pisma Čelakovskemu in Máchovega popotnega dnevnika ni drugih dokumentov o neposrednih stikih med pesnikoma.¹⁹ Máchova poezija, že dotlej razmeroma dobro predstavljena v slovenskih prevodih, je leta 1970 doživela še vključitev v elitno zbirko *Lirika*, za katero je izbor, nov prevod in študijo prispeval Dušan Ludvik; po Lahu (1911, 1922) in Debeljaku (1939) se je torej celotnega *Mája* lotil že tretji prevajalec. V osemdesetih sta nastali študiji, ki sta med drugim dodatno osvetlili češko recepcijo razmerij med Mácho in Prešernom (Lipovec 1981, z novim prevodom dnevniških odlomkov, in Stich 1987). Sledil je še enkrat popravljen prevod odlomka iz Máchovega dnevnika, s katerim Jonatan Vinkler v knjigi o slovensko-čeških kulturnih stikih vpelje poglavje o Máchi in Prešernu »v primežu nacionalizma«; v njem primerja recepcijo obeh pesnikov v domačih literarnih kulturah, kjer sta bila sprva oba deležna zavrnitve z vidika nacionalističnega utilitarizma, pozneje pa sta postala reprezentativna nacionalna pesnika (VINKLER 2006: 257–284).

Smiselna nadgradnja dosedanjih biografskih, tekstualnih in recepcijskih primerjav bi bila primerjalna študija Prešernove in Máchove kanonizacije, ki zaenkrat ostaja izziv za prihodnost. Kot se je pokazalo v tej razpravi, je bila slovenska recepcija Máche od druge polovice 19. stoletja do danes implicitno zaznamovana z vprašanji kanona in reprezentativnosti, ki sta jo obe literarni kulturi – slovenska še nekoliko prej kot češka – investirali v koncept nacionalnega pesnika. Ni torej presenečenje, da so bili recepcijski poudarki pogosto povezani ravno s kanonizacijo in kultom češkega romantičnega pesnika, prevladovale pa so diskurzivne strategije, ki so Mácho v slovenski kulturni prostor uvažale kot »češkega Prešerna«, slovenskemu izbrancu ekvivalentnega nacionalnega pesnika in kulturnega svetnika bratskega slovanskega naroda. Učinke mehanizmov strukturnih paralel je še krepilo dejstvo, da sta se pesnika osebno spoznala v unikatnem srečanju, ki je po zaslugi nekoliko enigmatičnega kronista Máche, še bolj pa njegovih entuziastičnih slovenskih in čeških interpretov, lahko preraslo v mitsko poglavje geneze slovensko-češke vzajemnosti.

¹⁸ Omenjeni arhiv na Hradčanih med drugim hrani tudi Máchov dnevnik s potovanja v Italijo in številne druge izvirne dokumente.

¹⁹ Kljub številnim domnevam v to smer ni mogoče zanesljivo reči, ali obstaja (izgubljena) korespondenca med Prešernom in Mácho. Podlaga zanje je seveda Prešernova navedba o poročilih, ki da jih ima od Pressla, Amerlinga in Máche v zvezi s češkim preporodom (prim. LEVEC 1882: 111). Toda povsem verjetna se zdi tudi predpostavka, da je Máchov edini »Bericht« na to temo potekal kar v živo, v že omenjeni noči iz 29. na 30. avgust 1834.

VIRI IN LITERATURA

- [Anon.], 1858: Slovanski popotnik. *Kmetijske in rokodelske novice* 16/30 (24. 7.). 238.
- [Anon.], 1907: Karel Hynek Mácha. *Dom in svet* 20/3. 141–42.
- Božidar BORKO, 1936a: K. H. Mácha in Prešeren. *Jutro* 17/65 (18. 3.). 7.
- , 1936b: Mácha in Prešeren. *Jutro* 17/92 (21. 4.). 7.
- , 1936c: Proslava 100letnice smrti K. H. Máche v Ljubljani. *Jutro* 17/103 (5. 5.). 7.
- , 1936č: Romanje na grob K. H. Máche. *Jutro* 17/133 (10. 6.). 4.
- , 1939a: Vtisi s pogreba pesnika K. H. Máche. *Jutro* 19/109 (12. 5.). 7.
- , 1939b: Zbornik študij o K. H. Máchi. *Ljubljanski zvon* 59/9–10. 515–516.
- Bohuslav BROUK, 1936: *Máchův kult. Ani labuť ani Lůna: Sborník k stému výročí smrti Karla Hynka Máchy*. Ur. V. Nezval. Praha: Otto Jirsák, 1936. 77–81.
- Janez CVIRN, 2001: Komisija za uničevanje vina. *Slovenska kronika XIX. Stoletja: 1800–1860*. Ljubljana: Nova revija. 194.
- Tine DEBELJAK, 1939: Maj. Mácha, Karel Hynek. *Maj*. Prev. Tine Debeljak. Ljubljana: Bibliofilska založba. 11–15.
- Marijan DOVIČ, 2010: France Prešeren: A Conquest of the Slovene Parnassus. *History of the Literary Cultures of East-Central Europe. Junctures and Disjunctures in the 19th and 20th Centuries*. (Zv. 4.) Ur. M. Cornis-Pope in J. Neubauer. Amsterdam: John Benjamins. 97–109.
- , 2011: Nacionalni pesniki in kulturni svetniki: Kanonizacija Franceta Prešerna in Jónasa Hallgrímssona. *Primerjalna književnost* 34/1. 147–63.
- , 2012: Model kanonizacije evropskih kulturnih svetnikov. *Primerjalna književnost* 35/3. 71–85.
- Vladimir FOERSTNER, 1895: Češka književnost. *Ljubljanski zvon* 15/7. 453–54.
- Jón Karl HELGASON, 2011: Relics and Rituals: The Canonization of Cultural ‘Saints’ from a Social Perspective. *Primerjalna književnost* 34/1. 165–89.
- Ivan HRIBAR, 1881: Novejša češka literatura. *Ljubljanski zvon* 1/5. 317–20.
- Fran ILEŠIČ, 1911: Češki pesnik Mácha v Prešernovem krožku v Ljubljani. *Slovan* 9/1. 7–8.
- Marko JUVAN, 2011: *Romantika in nacionalni pesniki na evropskih obrobjih: Prešeren in Hallgrímsson*. *Primerjalna književnost* 34/1. 119–26.
- , 2012: *Prešernovska struktura in svetovni literarni sistem*. Ljubljana: LUD Literatura.
- France KIDRIČ, 1939: *Prešeren II. Biografija 1800–1838*. Ljubljana: Tiskovna zadruga.

- Ivan LAH, 1905: Maj. *Ljubljanski zvon* 25/6. 367–74.
- , 1911: Maj in njega pesnik K. H. Mácha. Ur. F. Ilešič. *Slovanski spomini in jubileji*. Ljubljana: SM. 63–69.
- , 1922: Pregled češke literature. *Češka antologija*. Ur. I. Lah. Ljubljana: SM. 1–77.
- Fran LEVEC, 1882: Prilogi k Preširnovemu životopisu. *Ljubljanski zvon* 2/2. 110–13.
- Albinca LIPOVEC, 1981: Karel Hynek Mácha in France Prešeren. *JiS* 27/2-3. 57–61.
- Karel Hynek MÁCHA, 1911: Maj. Prev. Ivan Lah. Ur. F. Ilešič. *Slovanski spomini in jubileji*. Ljubljana: SM. 42–62.
- , 1939: *Maj*. Prev. Tine Debeljak. Ljubljana: Bibliofilska založba.
- , 1970: *Mácha*. Prev. Dušan Ludvik. Ljubljana: MK.
- , 2008: *Prózy*. Ur. Z. Hrbata in Martin Procházka. Praga: Nakladatelství Lidové noviny.
- Dušan MORAVEC, 1963: *Vezi med slovensko in češko dramo*. Ljubljana: SM.
- Jan MUKAŘOVSKÝ, 1938: Předmluva. *Torso a tajemství Máchova díla. Sborník pojednání Pražského lingvistického kroužku*. Ur. J. Mukařovský. Praga: Fr. Borový. 7–10.
- Virgil NEMOIANU, 2002. National poets' in the Romantic Age: Emergence and Importance. *Romantic Poetry*. Ur. A. Esterhammer. Amsterdam: John Benjamins. 249–55.
- Jiří PADEVĚT, 2010. *Cesty s Karlem Hynkem Máchou*. Praga: Academia.
- Robert B. PYNSENT, 2010: Mácha, the Czech National Poet. *History of the Literary Cultures of East-Central Europe: Junctures and Disjunctures in the 19th and 20th Centuries*. (Zv. 4.) Ur. M. Cornis-Pope in J. Neubauer. Amsterdam: John Benjamins. 56–85.
- Roland QUINAULT, 1998: The Cult of the Centenary, c. 1784–1914. *Historical Research* 71/176. 303–23.
- Herta SCHMID, 2000: Der Sammelband *Torso a tajemství Máchova díla* als Dokument des Prager linguistischen Kreises. *Kapitel zur Poetik Karel Hynek Máchas: Die tschechische Romantik im europäischen Kontext*. Ur. H. Schmid. München: Otto Sagner. 195–222.
- Anton SLODNJAK, 1974: *Prešernovo življenje*. Ljubljana: MK.
- Alexandr STICH, 1987. Prešeren in Mácha (k tipologiji dveh slovanskih romantikov). Prev. Tomo Korošec. *Sodobnost* 35/2. 207–19.
- Josip STRITAR, 1866: Preširnové poezije. *Pesmi Franceta Preširna*. Ljubljana: Wagner.
- Anton SUŠNIK, 1892: Sirotám přibramským. *Dom in svet* 5/10. 479.
- Božo ŠKERLJ, 1939: K. H. Mácha v antropološki luči. *Jutro* 19/125 (2. 6.). 7.

- Pavel VAŠÁK, 2007: *Šifrovaný deník Karla Hynka Máchy*. Praga: Akropolis.
- Jonatan VINKLER, 2006: *Posnemovalci, zavezniki in tekmeči: Česko-slovenski in slovensko-češki kulturni stiki v 19. stoletju*. Koper: Annales.
- Josip VOŠNJAK, 1900: Za Prešernov spomenik. *Ljubljanski zvon* 20/2. 136.
- Ivan VRHOVNIK, 1911: K potopisu češkega pesnika Máche. *Ljubljanski zvon* 31/4. 223.
- Vinko ZUPAN, 1911: Thon Jan, Karla Hynka Máchy cesta do Italie. *Ljubljanski zvon* 31/3. 163–64.

SUMMARY

Veneration of selected cultural figures in general and of »national poets«, in particular was a typical feature of most national movements in Europe throughout the 19th (and partly 20th) century. This was even more the case in dominated and semi-peripheral literary cultures like Slovene and Czech. Vivid cults of national poets and other »cultural saints« should be understood as part of a larger European trend—cultural nationalism, whose rapid spread was made possible by intercultural transfer. As a consequence, the modes of veneration and canonization of chosen individuals were similar across the entire continent. This is also the case with the Slovene and Czech national poets France Prešeren (1800–1849) and Karel Hynek Mácha (1810–1836), whose biographies as well as canonization accounts are strikingly parallel. The article treats in detail the Slovene reception of Mácha from the second half of the 19th century to the present. It places special focus on the dimensions associated with his canonization in Czech lands (especially the so-called »Mácha cult«) and the discursive strategies involved in »importing« Mácha to the Slovene cultural setting as the national poet and cultural saint of a brotherly Slavic nation—the »Czech Prešeren«.

